

## تبیین تجارب زیسته مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری از چالش‌های تغییر آموزش حضوری به آموزش مجازی در دوران شیوع ویروس کرونا

□ فریده حمیدی\*، دانشیار روان‌شناسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران

□ حدیثه الهامی، دانشجوی کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران  
□ رضا ولی زاده، دانشجوی کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران

• تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۵ • تاریخ انتشار: خرداد و تیر ۱۴۰۱ • نوع مقاله: پژوهشی • صفحات ۳۷ - ۴۸

### چکیده

**زمینه و هدف:** پژوهش حاضر با هدف تبیین تجارب زیسته مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری از چالش‌های تغییر آموزش حضوری به آموزش مجازی در دوران شیوع ویروس کرونا بود.

**روش:** این پژوهش جزء پژوهش‌های کیفی و از نوع پدیدارشناسی است که براساس الگوی هفت مرحله‌ای کلایزی انجام گرفت. شرکت کنندگان در این پژوهش مربیان شاغل در مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۱ - ۱۴۰۰ بودند. ابزار این پژوهش مصاحبه نیمه ساختار یافته بود. برای انتخاب آزمودنی‌ها از نمونه‌گیری هدفمند و معیار اشباع نظری استفاده شد و در پایان، ۱۵ مربی در گروه مشارکت کنندگان قرار گرفتند.

**یافته‌ها:** تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون صورت گرفت. پس از استخراج و دسته‌بندی موضوعی، دو مضمون فراگیر (۱) چالش‌های غیرسازنده مشتمل بر مضامین سازمان دهنده شامل: تجهیزات و زیرساخت‌های فضای مجازی، ارتباط متقابل مربی با شاگرد و والدین، عدم همکاری و نظارت دقیق، در دسترس نبودن تولید محتوای شناختی، اهمال‌کاری والدین و دانش‌آموزان و (۲) چالش‌های سازنده مشتمل بر مضامین سازمان دهنده شامل: فرصت‌های آموزشی، ایجاد فرصت یادگیری، اهمیت و کاهش هزینه‌ها شناسایی شدند. اعتبار داده‌ها با استفاده از فنون تأییدپذیری از طریق خودبازبینی پژوهشگران و اعتمادپذیری با هدایت دقیق جریان جمع‌آوری اطلاعات و همسوسازی پژوهش‌های مرتبط تعیین شد.

**نتیجه‌گیری:** با توجه به نتایج حاصله، ضرورت پذیرش آموزش مجازی با تمامی محاسن مربوط به آن و حذف نقاط ضعف و مشکلات آن در دنیای امروزه امری انکارناپذیر است که مسئولان آموزش و پرورش باید توجه ویژه‌ای به آن داشته باشند.

**واژه‌های کلیدی:** آموزش حضوری، آموزش مجازی، اختلال یادگیری ویژه، تجربه زیسته مربیان، همه‌گیری ویروس کرونا

\* Email: hamidi.f@gmail.com

آموزش مجازی و مشکلات مربوط به آن، باعث افزایش سطح تنیدگی و اضطراب تحصیلی دانش آموزان شده که این مسئله باعث تضعیف سیستم ایمنی بدن آنان گردید و دانش آموزان را در مقابل بیماری های مختلف آسیب پذیر ساخت (۱۱). از سویی در طی شیوع ویروس کرونا، والدین مسئولیت آموزش حضوری دانش آموزان را برعهده گرفتند در حالی که برای پذیرش آن آمادگی لازم را نداشتند و با این انتقال ناگهانی و غیر قابل پیش بینی نقش، والدین و دانش آموزان با سطح بالایی از اضطراب و تنیدگی همراه شد (۱۲). این تغییر چشمگیر در امر آموزش برای دانش آموزان با نیازهای ویژه از جمله کودکان با یادگیری ویژه<sup>۶</sup> چالش های بیشتری را به همراه داشته است.

اختلال یادگیری ویژه، اختلالی عصبی-تحوالی<sup>۸</sup> است که یادگیری دانش آموزان را تحت تأثیر قرار می دهد (۱۳). در این اختلال دانش آموزان به ویژه در مهارت یابی و حل مسئله با مشکل مواجه هستند (۱۴). بر اساس پنجمین ویرایش راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی<sup>۹</sup>، اختلال یادگیری ویژه، اختلال در یک یا چند فرآیند روان شناختی پایه است که شامل درک زبان یا کاربرد آن می شود. این اختلال خود را به صورت ناتوانی در گوش دادن، فکر کردن، صحبت کردن، خواندن، نوشتن و محاسبات ریاضی نشان می دهد (۱۵). مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری با استفاده از راهبردهای خدماتی خود نقش کلیدی در ارتقاء رشد توانایی های اجتماعی، هیجانی، شناختی و تحصیلی دانش آموزان با اختلال یادگیری ویژه ایفا می کنند (۱۶).

پژوهش دیکسون<sup>۱۰</sup> (۱۷) در حوزه آموزش مجازی نشان می دهد که آموزش های مجازی دارای چالش هایی در مورد چگونگی اجرای آموزش و موضوع ایجاد انگیزش در دانش آموزان هستند؛ اما از نظر او آموزش های مجازی می توانند به اندازه آموزش های حضوری تأثیرگذار باشند. البته به شرط آنکه معلم آموزش ببیند و تخصص لازم در این زمینه را داشته باشد. همچنین اسری و کاهیونو<sup>۱۱</sup> (۱۸) در پژوهشی با عنوان چالش های یادگیری خواندن دانش آموزان با نیازهای ویژه در طول همه گیری ویروس کرونا به این نتیجه رسیدند که

همه گیری ویروس کرونا<sup>۱</sup>، به عنوان یک نشانگان شدید حاد تنفسی از دسامبر ۲۰۱۹ پدیدار شد، این ویروس به عنوان تهدیدی برای سلامتی و زندگی میلیون ها نفر در سراسر دنیا تلقی می شود (۱). با شروع همه گیری<sup>۲</sup> بیماری کووید-۱۹<sup>۳</sup> در سراسر جهان، تشریفات<sup>۴</sup> بهداشتی، بر رعایت فاصله گذاری اجتماعی تأکید داشتند (۲). سرعت انتقال این ویروس، منجر به ترس و اضطراب مردم از ابتلا به این بیماری شد. تنیدگی ناشی از این ویروس و اثرات مخرب آن سلامت بهزیستی روانی و سازگاری همه گروه های سنی را تحت الشعاع قرار داد و منجر به ایجاد تغییرات چشمگیر در سبک بسیاری از زندگی ها و نظام های آموزشی شد (۳). این ویروس، در مدت کوتاهی، شیوه تحصیل و یادگیری را با تغییر و تحول عجیب و عظیمی روبه رو کرد (۴). به طوری که در بسیاری از کشورها برای کاهش شیوع ویروس کرونا، آموزش های حضوری در مدارس تعطیل شد و راهکارهای مختلفی از جمله آموزش مجازی<sup>۵</sup> ارائه گردید (۵).

یادگیری و آموزش از جمله ضروریات مهم زندگی است که با روش های مختلفی انجام می شود و آنچه در نظام آموزشی حاضر حاکم است، موضوع یادگیری و آموختن در محیط آموزشگاهی است که لازمه آن آموزش حضوری و ارتباط دو جانبه بین معلم و دانش آموز می باشد. در واقع اصل اساسی این نوع از آموزش حضور فیزیکی در آموزشگاه است (۶). پیشرفت فناوری اطلاعات در دوران کرونا، منجر به ایجاد تحولات چشمگیر در امر آموزش شد، به طوری که آموزش را از حالت حضوری خارج ساخت و جریان خاصی به آن بخشید (۷). در این دوره تعداد زیادی از مدارس مجبور شدند فعالیت های حضوری خود را تعطیل کنند و اکنون برای انجام فعالیت های آموزشی از روش آموزش مجازی استفاده می کنند (۸).

آموزش مجازی، آموزشی است که از طریق خط مشی ها<sup>۷</sup> و نرم افزارهای مختلف رایانه ای انجام می گیرد (۹). در دوران همه گیری کرونا، این نوع از آموزش به عنوان راهکاری برای عدم توقف فعالیت های آموزشی در مدارس انتخاب شد، اما دانش آموزان را با چالش های جدیدی روبه رو کرد (۱۰).

1. Coronavirus epidemic  
2. Pandemy  
3. COVID-19  
4. Protocols  
5. Virtual training  
6. Platforms

7. Specific Learning Disorders  
8. Neurodevelopmental disorder  
9. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders  
10. Dixon  
11. Asri & Cahyono

## روش پژوهش

پژوهش حاضر یک پژوهش کیفی از نوع پدیدارشناسی<sup>۴</sup> است که براساس الگوی هفت مرحله‌ای کلایزی<sup>۵</sup> (۱۹۷۸) انجام گرفت. این روش شامل هفت مرحله: (۱) خواندن دقیق همه‌ی توصیف‌ها و یافته‌های مهم مشارکت‌کنندگان؛ (۲) استخراج عبارت‌های مهم و جمله‌های مرتبط با پدیده؛ (۳) مفهوم بخشی به جمله‌های مهم استخراج شده؛ (۴) مرتب‌سازی توصیف‌های شرکت‌کنندگان و مفاهیم مشترک در دسته‌های خاص؛ (۵) تبدیل همه‌ی نظرات استنتاج شده به توصیف‌های جامع و کامل؛ (۶) تبدیل توصیف‌های کامل پدیده به یک توصیف واقعی خلاصه و مختصر؛ و (۷) معتبرسازی نهایی است. براساس این الگو، در ابتدا به توصیف مفهوم چالش‌های تغییر آموزش حضوری به آموزش مجازی پرداخته شد و سپس اقدام به جمع‌آوری توصیفات شرکت‌کنندگان پیرامون موضوع از طریق مصاحبه نیمه‌ساختار یافته گردید.

شرکت‌کنندگان در این پژوهش مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری شاغل در شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بودند. برای انتخاب آزمودنی‌ها از نمونه‌گیری هدفمند و معیار اشباع نظری<sup>۶</sup> استفاده شد. شرط انتخاب، تمایل به شرکت در پژوهش و درمانگری به مدت حداقل یک سال به صورت مجازی بود که در نهایت ۱۵ مربی انتخاب شدند. جهت انجام مصاحبه توضیحات مربوطه و اطلاعات لازم درخصوص مصاحبه و هدف پژوهش به شرکت‌کنندگان ارائه شد. بعد از انجام مصاحبه‌ها پاسخ‌های ارائه شده به صورت متن پیاده سازی و تجمیع شد. ملاحظات اخلاقی، با ارائه‌ی توضیحات لازم در مورد اهمیت و هدف پژوهش، عدم اجبار در پاسخ، عدم دریافت مشخصات فردی مربیان، محرمانه بودن و عدم افشای نظرات به سایرین، اطمینان از حذف فایل‌های صوتی پس از یادداشت‌برداری، استفاده از نتایج و جمع‌بندی نظرات صرفاً جهت ارتقاء و بهبود کیفیت آموزش و اطلاع نتایج پژوهش به مربیان رعایت شد. در نهایت پس از ۱۵ جلسه مصاحبه، اطلاعات اشباع گردید و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون صورت پذیرفت. مضامین شناسایی شده مجدداً در جلسه‌ی بحث گروهی با استفاده از شبکه اجتماعی مجازی مورد بررسی

مشکلاتی که در یادگیری آنلاین در دوران همه‌گیری کووید-۱۹ توسط دانش‌آموزان تجربه شد، که شامل عدم تمایل به انجام تکالیف، انگیزه پایین برای یادگیری، عدم مهارت در استفاده از فناوری، عدم حضور چهره به چهره و تعامل با دانش‌آموزان می‌شود. البته اگرچه تغییر آموزش حضوری به آموزش مجازی همه دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار داده است، اما رایش و همکاران<sup>۱</sup> (۱۹) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که پدیده نابرابری آموزشی در طول این همه‌گیری بیشتر بر دانش‌آموزان در معرض خطر و آسیب‌پذیر تأثیر می‌گذارد. نتایج مطالعات اولیه از پیامدهای همه‌گیری کووید-۱۹ بر فرآیند آموزش نشان می‌دهد که دانش‌آموزان با ناتوانی‌های عصبی رشدی، مانند اختلال طیف اتیسم<sup>۲</sup>، اختلال نارسایی توجه همراه با بیش‌فعالی<sup>۳</sup> و اختلال یادگیری ویژه در آموزش مجازی با مشکلات بیشتری مواجه شدند، زیرا این گروه‌های نیاز به آموزش ویژه، شرایط کمتر و نیاز به کمک بیشتری برای شرکت در آموزش مجازی دارند (۲۰).

البته براساس شرایط خاصی که در همه‌گیری ویروس کرونا در مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری پیش‌آمد و آموزش به یک‌دفعه از حضوری به مجازی تغییر شکل داد، این انتقال ناگهانی به آموزش مجازی به این معنا بود که بسیاری از مربیان ناگزیر به تغییر روش‌های آموزشی خود شدند و چالش‌ها و مسائل مثبت و منفی متعددی را تجربه کردند. تغییر سریع انتقال آموزش حضوری به آموزش مجازی باعث ایجاد نگرانی و تنیدگی در میان مربیان مراکز شد و آنها را مجبور به یادگیری فناوری‌ها و مهارت‌های جدید کرد.

اگرچه پژوهش‌های نسبتاً زیادی در زمینه‌ی چالش‌های آموزش مجازی انجام شده است، اما پژوهش‌های انجام‌گرفته با محوریت بررسی تغییر نقش آموزش، بیشتر در بین دانش‌آموزان مدارس بوده است و کمتر پژوهشی با هدف بررسی تجربه زیسته مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری در آموزش مجازی برای درمان اختلال یادگیری ویژه صورت گرفته است؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف واکاوی ادراک مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری از چالش‌های تغییر آموزش حضوری به آموزش مجازی در دوران شیوع ویروس کرونا انجام شد.

1. Reich et al

2. Autism disorder

3. Attention Deficit Hyperactivity Disorder

4. Yulia

5. Colaizzi

6. theoretical saturation

قرار گرفتند تا در نهایت روی مقولات استخراج شده توافق حاصل شد.

برای سنجش روایی و پایایی پژوهش از ۳ روش قابلیت تأیید<sup>۱</sup>، قابلیت اعتبار<sup>۲</sup> و ضریب همبستگی<sup>۳</sup> استفاده شد. قابلیت تأیید از طریق مقایسه داده ها با مبانی نظری و پیشینه پژوهشی سنجیده شد. قابلیت اعتبار از طریق کنترل توسط شرکت کنندگان حاصل شد، بدین ترتیب که بعد از کدگذاری مصاحبه ها نتایج به دست آمده با مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری در میان گذاشته شد تا صحت یافته ها تأیید شود و در برخی موارد که ابهامی در یافته ها وجود داشت با تماس با مربیان مراکز مورد بررسی و اصلاح قرار می گرفت، علاوه بر این، ارتباط طولانی مدت و تماس نزدیک پژوهشگر با مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری، امکان جمع

آوری اطلاعات دقیق تر را فراهم ساخت. و ضریب همبستگی براساس روش ممیزی صورت گرفت که با توجه به نظارت اساتید بر روند پژوهش، هریک از مراحل تحلیل و تفسیر داده ها بر اساس نظرات و بازخوردهای آنها انجام شد.

### یافته ها

با مطالعه و تحلیل پاسخ های ارائه شده توسط شرکت کنندگان در پژوهش، برای هر یک از مصاحبه های اخذ شده، دیدگاه های مشترک مصاحبه کنندگان در قالب مضامین پایه شناسایی شدند. در نهایت ۳۲ مضمون پایه شناسایی شد که در جدول ۱، هر یک از مضامین پایه به همراه تعدادی از شواهد مربوطه به مصاحبه ها ارائه شده است.

جدول ۱) مضامین پایه شناسایی شده حاصل از مصاحبه های شرکت کنندگان

| مضامین پایه                                                                  | شواهد                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱) عدم دسترسی دانش آموزان به تلفن همراه شخصی و اینترنت مناسب جهت آموزش مجازی | یکی از مشکلاتی که ما مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری با آن مواجه بودیم، این بود که برخی از دانش آموزان ما گوشی هوشمند شخصی نداشتند و این روند آموزش را دچار اشکال می کرد. نداشتن اینترنت مناسب و قطع و وصل شدن های اینترنت یکی دیگر از معضلات ما در آموزش مجازی بود. استفاده از یک گوشی مشترک برای چند دانش آموز و تداخل ارسال تکالیف مانع از کار درمان اختلال یادگیری ویژه می شد. |
| ۲) عدم شرایط لازم و تجهیزات کافی برای ضبط کردن فیلم ها و کلیپ های آموزشی     | برای ضبط فیلم ها و کلیپ های آموزشی ما نیاز داشتیم حتماً یکی باشه و از ما فیلم برداری کنه. و برای تهیه کلیپ باید فضای خانه کاملاً ساکت و بی سروصدا می بود که این مسئله هم سخت و هم زمان بر بود. صداهای حاشیه ای باعث می شد که مربی یک تمرین رو چندین بار ضبط و دوباره حذف کند که وقت و انرژی زیادی از او می گرفت و این فرآیند طولانی، کسل کننده بود.                                                    |
| ۳) کاهش ارتباطات اجتماعی-عاطفی بین مربی و دانش آموز در آموزش مجازی           | بنابر تجربه آموزش مجازی که داشتیم، کمتر احساس و عواطف بین مربی و دانش آموزان برقرار می شد. عدم برقراری رابطه عاطفی میان مربی و دانش آموزان از بزرگترین مشکلات بود، چون مربی متوجه مشکلات روحی-روانی دانش آموز نمی شد. آموزش های مجازی نشاط و هیجان کلاس های حضوری را نداشت و گاهی خسته کننده بود.                                                                                                      |
| ۴) عدم نظارت دقیق و مشاهده عینی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در آموزش مجازی     | پیشرفت آموزشی و درمانی دانش آموزان را نمی توان به صورت عینی مشاهده کرد. ارزیابی عینی در طول درمان انجام نمی گرفت. عدم نظارت دقیق بر تقویت فرآیندهای شناختی از دیگر مسائلی بود که در طی آموزش مجازی به خوبی انجام نمی شد.                                                                                                                                                                               |
| ۵) عدم کارایی آموزش مجازی در پایه اول دبستان برای تقویت فرآیندهای شناختی     | در پایه اول ابتدایی امکان یادگیری با روش مجازی خیلی سخت بود، چون دانش آموز هنوز به رشد شناختی کامل نرسیده است و این عامل باعث عدم درک او می شود.                                                                                                                                                                                                                                                       |

1. confirmability  
2. credibility

3. The correlation coefficient

| مضامین پایه                                                                             | شواهد                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۶) نبود یک پلت فرم مشخص آموزشی جهت اجرای آموزش مجازی                                    | باتوجه به اینکه اکثر همکاران آموزش مجازی را در «واتس آپ» برگزار می کردند و با مشکلاتی مواجه بودند. بنابراین لازم بود که از طرف اداره آموزش و پرورش استثنایی پلت فرم هایی همچون: اسکایروم و ادوبی کانکت جهت آموزش مجازی تهیه می شد.                                                                                                                                                        |
| ۷) عدم برقراری ارتباط غیرکلامی بین مربی و دانش آموز در آموزش مجازی                      | در جلسات آموزش مجازی ارتباط متقابل کمتری برقرار بود. کندی اینترنت و قطع و وصلی آن باعث عدم برقراری مناسب ارتباط کلامی و غیرکلامی بین مربی و دانش آموز می شود و هردو پیام های غیرکلامی همدیگر را درک نمی کردند.                                                                                                                                                                            |
| ۸) عدم آموزش و نظارت بر تقویت فرآیندهای شناختی پایه در آموزش مجازی                      | در آموزش مجازی نمی شد بر تمرینات شناختی نظارت کامل داشته باشیم و در نتیجه دانش آموز از دست ما رها شده بود. آموزش و تقویت فرآیندهای شناختی در آموزش مجازی سخت بود و برای این تمرینات هیچ نرم افزاری در اختیار نداشتیم...                                                                                                                                                                   |
| ۹) عدم یادگیری و درمان کامل اختلال یادگیری ویژه به خصوص اختلال ریاضی                    | در آموزش مجازی درمان به طور کامل اتفاق نمی افتاد چون ابزار مناسب آن را نداشتیم. درمان اختلالات یادگیری ویژه به خصوص اختلال ریاضی به کندی پیش می رفت                                                                                                                                                                                                                                       |
| ۱۰) مشکل در برقراری ارتباط و تمرینات تقویت حافظه فعال و حافظه دیداری                    | برقراری ارتباط مطلوب و ارسال و تمرین مهارت های تقویت فرآیندهای شناختی حافظه فعال و حافظه دیداری شنیداری مشکل بود چون ارتباط مشاوره ای خوب انجام نمی گرفت. و دریافت بازخورد و ارزیابی مهارت به سختی انجام می شد.                                                                                                                                                                           |
| ۱۱) زمانبر و طولانی شدن جلسات درمان                                                     | در آموزش مجازی به دلایل مختلفی جلسات گاهی کنسل می شد و به کندی پیش می رفت و این مسئله باعث طولانی و کسل شدن جلسات آموزشی و درمان می شد.                                                                                                                                                                                                                                                   |
| ۱۲) سخت بودن تهیه تمرینات و تولید محتواهای شناختی در آموزش مجازی                        | یکی از نکات منفی آموزش مجازی این است که تهیه تمرینات متنوع تقویت فرآیندهای شناختی زمان خیلی زیادی می برد. ساخت تولید محتوا خیلی وقت گیر بود. عدم آشنایی و مهارت در زمینه ساخت محتوای الکترونیکی از دیگر چالش های ما بود.                                                                                                                                                                  |
| ۱۳) عدم آشنایی مربیان مراکز با نرم افزارهای آموزشی جدید در آموزش مجازی                  | مربیان نیاز دارند با نرم افزارهای متنوع آموزشی، جهت آموزش آنلاین آشنا باشند. برگزاری کلاس های آموزش تولید محتوا با نرم افزارهای مختلف برای مربیان مراکز، مسلماً مربی ها باید طی دوره هایی با نرم افزارهای مختلف تولید محتوا آشنا شوند. به نظر من مهمترین مشکل مربیان عدم آشنایی آنها با روش های جدید آموزش مجازی بود که خیلی زمان برد تا مربی ها بتوانند خودشان را با این شرایط وفق دهند. |
| ۱۴) نگرانی و اضطراب مربیان از کاربرد فضای مجازی در جامعه ای دانش آموزی                  | فضای مجازی که تا همین چند وقت پیش، از آن ترس و اضطراب داشتیم و برای دانش آموزان ابتدایی آن را پیشنهاد نمی کردیم، الان تأکید به استفاده از گوشی و فضای مجازی و اینترنت داریم که اگر مصون سازی انجام نگیرد، دسترسی دانش آموزان به اینترنت باعث انحرافات اجتماعی، فرهنگی و آموزشی زیادی خواهد شد.                                                                                            |
| ۱۵) اختلال در زندگی خانوادگی و شخصی مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری | آموزش مجازی و تهیه کلیپ های تخصصی درمانی و آموزشی برای دانش آموزان با اختلال یادگیری ویژه و بررسی و بازخورد تکالیف و فعالیت های آنان وقت زیادی را از مربیان می گیرد و باعث می شود که زندگی شخصی و شغلی مان نظم نداشته باشد.                                                                                                                                                               |



| مضامین پایه                                                                          | شواهد                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|--------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۱۶) کم کاری دانش آموزان در انجام تکالیف و فعالیت های شناختی در آموزش مجازی           | دانش آموزان با اختلال یادگیری ویژه به علت نارسایی دقت و توجه و حواس پرتی خیلی زود به محرک های بیرونی واکنش نشان می دهند و هنگام استفاده از گوشی به جای انجام تکالیف آموزشی و شناختی، به سایر محرک ها توجه می کنند که این امر باعث زمان بر شدن و کم کاری آنها و در نتیجه طولانی شدن جلسات درمان می شود.                                                                                          |
| ۱۷) توجه نکردن و اهمیت ندادن اولیا دانش آموزان به آموزش های مجازی                    | والدین دانش آموزان باید توجه شوند که حضور دانش آموزان سرکلاس در ساعاتی مشخص الزامی است. اولیای دانش آموزان باید آموزش های لازم در زمینه ی قواعد و مقررات حضور در کلاس های مجازی را دریافت کنند و از طرفی خانواده ها باید توجه شوند که آموزش و تمرینات تقویت های شناختی را بی اهمیت تلقی نکنند و آنها را انجام دهند.                                                                             |
| ۱۸) تداخل ساعت های آموزش و انجام تکالیف معلمان مدرسه با مربیان مرکز                  | اگر قرار است آموزش مجازی باشد، باید در این خصوص برنامه ریزی اساسی انجام شود به عنوان مثال: ساعت آموزش مجازی مراکز با ساعت آموزش مدرسه تداخل نداشته باشد که دانش آموز بدون نگرانی به انجام تکالیف و تمرینات شناختی مربی مرکز بپردازد.                                                                                                                                                            |
| ۱۹) عدم همکاری، دخالت نامناسب و جدی نگرفتن خانواده ها در انجام تکالیف در آموزش مجازی | بعضی از والدین نمی توانند با دانش آموز کار کنند یا اینکه اصلا برخی از خانواده ها انجام تمرینات شناختی برایشان مهم نبود. عدم همکاری اولیا در انجام تمرینات شناختی در طول درمان. چون خانواده ها آموزش را جدی نمی گرفتند هرکس هر زمان می خواست تکلیف را ارسال می کرد. البته گاهی خود والدین تمرینات را انجام می دادند.                                                                             |
| ۲۰) انجام ندادن تکالیف توسط خود دانش آموز به علت عدم انگیزه                          | گاهی هم خود دانش آموزان به علت اینکه نمی توانند با مربی ارتباط متقابل برقرار کنند، در انجام تمرینات تقویت مهارت های شناختی که باید در طول هفته انجام می دادند و آن را ارسال می کردند، انگیزه لازم را نداشتند و آنها را فقط به عنوان رفع تکلیف توسط خودشان و یا دیگران انجام می شد. دانش آموزان در انجام تکالیف انگیزه و رغبت کافی نداشتند و تکالیف را به صورت نامنظم و بی حوصله ارسال می کردند. |
| ۲۱) نبود تولید محتوا غنی در زمینه درمان اختلالات یادگیری ویژه                        | یکی دیگر از مشکلات ما مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری نبود محتواهای تخصصی در زمینه تقویت فرآیندهای شناختی بود که این مسئله باعث شده بود که ما در این زمینه با مشکل مواجه شویم و گاهی فقط به ارسال چند برگ تمرین کاغذی بسنده کنیم.                                                                                                                                           |
| ۲۲) عدم غربالگری و تشخیص درست اختلال یادگیری ویژه در آموزش مجازی                     | معلمان مدارس چون از طریق آموزش مجازی نمی توانستند شناخت خوبی نسبت به یادگیری دانش آموزان خود داشته باشند، بنابراین در تشخیص دچار مشکل می شدند. مربیان مراکز نیز به علت در دسترس نبودن آزمون های نرم افزاری هوش، در تشخیص اختلال یادگیری ویژه، نقطه قوت و ضعف فرآیند شناختی دانش آموزان با مشکل مواجه بودند.                                                                                     |
| ۲۳) تکرار و مرور تمرینات و رفع اشکال با کمک محتواهای آموزشی در هر زمانی              | آموزش مجازی برای خود من نکات مثبت و منفی زیاد داشته. برای مثال، من با خودم گفتم چقدر خوبه که دانش آموزان می توانند از منزل مطالب را دنبال کنند، بدون آنکه مسافت زیادی را طی کنند. یکی از حسن های فضای مجازی این است که ما می توانیم یک مطلب را تا جایی که خوب یاد بگیریم تکرار و تمرین کنیم و همیشه در دسترس ما است.                                                                            |
| ۲۴) پی بردن اولیا دانش آموزان به ارزش کار مربی مرکز و تخصصی بودن موضوع               | و از طرفی والدین که فکر می کردند درس دادن و رفع مشکل یادگیری آسان است، حالا متوجه شدند که کار مربی چقدر سخت و تخصصی است و نیاز به صبر و تلاش دارد. به نظر من آموزش مجازی باعث شد توانمندی، ارزش و منزلت مربیان در آموزش و درمان اختلال یادگیری ویژه بیشتر درک شود و اولیا مربی را جزئی از خودش بدانند.                                                                                          |

| مضامین پایه                                                                                        | شواهد                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۲۵) ایجاد فرصت ارتقاء سطح علمی و سواد رسانه‌ای مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری | و این چالش‌ها باعث شد تا مربیان به خودشان بیایند و به دنبال تولید محتوا و آشنایی بیشتر با نرم افزارهای آموزشی باشند. این مدت خیلی از رایانه و برنامه‌ها و نرم‌افزارهای آموزشی فاصله گرفته بودم که در آموزش مجازی، مجبور شدم یک مقدار تحقیق کنم و مطالب و برنامه‌های جدید را جستجو کنم و بیشتر برای کار با رایانه و اینترنت وقت بگذارم. البته مربیان مراکز نیز موظف به فراگیری و استفاده از این ابزارها برای تولید محتوا شدند که این امر باعث شد اطلاعات خود را به‌روز کنند.                                           |
| ۲۶) ایجاد فرصت یادگیری بیشتر برای دانش‌آموز با استفاده از آموزش مجازی                              | دانش‌آموزان می‌توانند محتواهای تولید شده و تمرینات تقویت فرآیندهای شناختی را ذخیره کنند و چندین مرتبه آنها را در طول درمان انجام دهند. همچنین از طریق بازی‌های تقویت فرآیندهای شناختی مهارت‌های شناختی خود را افزایش دهند.                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| ۲۷) اشتراک‌گذاری ایده‌ها و تمرینات خلاقانه توسط تمام مربیان سطح کشور                               | مربیان توانستند از خلاقیت و نوآوری‌های همدیگر یاد بگیرند. برای مثال، مربی استان خراسان کار مربی استان تهران را می‌بیند و از آن ایده‌ها استفاده می‌کند و اینکه باعث شد تا ما مربیان مراکز از توانایی و دانش هم یاد بگیریم و از تجربه‌های دیگر همکاران چه در زمینه‌ی آموزش اختلال یادگیری و چه در زمینه‌ی استفاده از برنامه‌ها، نرم افزارها و تمرینات تقویت فرآیند شناختی استفاده کنیم.                                                                                                                                 |
| ۲۸) ایجاد فرصت ارتقاء سطح علمی و سواد رسانه‌ای مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری | در آموزش مجازی با استفاده از برنامه‌های بروز مثل اینشات و کماتازیا و غیره می‌توانیم محتوا رو خیلی خوب و جذاب‌تر در اختیار دانش‌آموزان قرار دهیم. همچنین با استفاده از تصاویر متحرک و رنگی، تنظیم صداهای مختلف و دلنشین برای آموزش و تقویت مهارت‌های شناختی، می‌توانیم توجه دانش‌آموز را به مطالب جلب کنیم و با کارهای جانبی (کار با نرم افزار و برنامه‌های بروز) آنها را به درس علاقمند کنیم. محتوای آموزشی متنوع و جذاب در چنین شرایطی به یادگیری و ایجاد علاقه و آموزش در قالب بازی‌های شناختی و آموزشی کمک می‌کند. |
| ۲۹) احساس مثبت داشتن و ایجاد اعتماد به نفس در مربی با کمک آموزش مجازی                              | برای من خیلی بهتر شد، چونکه هر جا که دانش‌آموزم مشکل داشت می‌توانستم برایش براساس نرم‌افزارهای جدید محتوا تولید کنم و یا کلیپ آموزشی و تمرینات تقویت فرآیند شناختی ارسال کنم تا از این طریق یادگیری جذاب و عمیق‌تر شود و تمرین بیشتری برای یادگیری انجام دهد.                                                                                                                                                                                                                                                         |
| ۳۰) افزایش پذیرش دانش‌آموزان با اختلال یادگیری ویژه در آموزش مجازی                                 | در آموزش مجازی ما توانستیم دانش‌آموزان بیشتری را پذیرش کنیم، چون باعث شده بود که والدین دیگر مشکل رفت و آمد، ترافیک و هزینه نداشته باشند. آموزش حضوری باعث غیبت دانش‌آموز از کلاس می‌شد که والدین و معلمان زیاد از آن استقبال نمی‌کردند، مگر اینکه دانش‌آموزشان آن‌قدر ضعیف می‌بود که حضورش در کلاس بی‌فایده بود و معلم ترجیح می‌داد به مرکز مراجعه کند.                                                                                                                                                              |
| ۳۱) آموزش مجازی باعث ایجاد آرامش خاطر و عدم نگرانی والدین و دانش‌آموز از مدرسه نرفتن شد            | والدین از اینکه فرزندشان باید هر هفته یک جلسه غیبت می‌کرد نگران بودند و نسبت به این موضوع همیشه با معلم مشکل داشتند. دانش‌آموزان به علت غیبت هر جلسه در یک ساعت خاص در طی هفته مورد سوال و تمسخر سایر دانش‌آموزان قرار می‌گرفتند و این موضوع باعث می‌شد آنها از آمدن به مرکز اجتناب کنند. اما با آموزش مجازی دیگر با این مسائل مواجه نبودند و نگرانی آنها کاهش یافته بود.                                                                                                                                             |
| ۳۲) کاهش اضطراب پنهان و هزینه‌های رفت و آمد                                                        | برخی دانش‌آموزان و والدین مجبور بودن برای آمدن به مرکز زمان زیادی را در ترافیک صرف کنند و یک روز کامل به مدرسه نروند و همچنین هزینه زیادی را متقبل شوند. همچنین مانند در ترافیک طولانی باعث ایجاد اضطراب و استرس آنها می‌شد. آمدن به مرکز برای دانش‌آموزانی که مسافت طولانی داشتند کسل کننده و سخت بود.                                                                                                                                                                                                               |

قالب ۸ مضمون سازمان دهنده طبقه‌بندی شدند. جدول (۲) طبقه‌بندی مضامین سازمان دهنده را نشان می‌دهد.

در مرحله دوم، براساس مضامین پایه که شناسایی شده بودند، دسته‌بندی کلی‌تری انجام گرفت. این مضامین در

جدول ۲) مضامین سازمان دهنده مستخرج از مضامین پایه

| مضامین پایه                                | مضامین سازمان دهنده                                                                      |
|--------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|
| زیرساخت ها و تجهیزات فضای مجازی            | عدم دسترسی دانش آموزان به تلفن همراه شخصی و اینترنت مناسب                                |
|                                            | عدم شرایط لازم و تجهیزات کافی برای ضبط کردن فیلم های آموزشی                              |
|                                            | نبود یک پلت فرم مشخص آموزشی جهت برقراری آموزش مجازی                                      |
|                                            | مشکل در برقراری ارتباط و ارسال تمرینات تقویت حافظه فعال و حافظه دیداری                   |
| ارتباط متقابل مربی با دانش آموزان و والدین | کاهش ارتباطات اجتماعی و عاطفی بین مربی و دانش آموزان                                     |
|                                            | عدم برقراری ارتباط غیر کلامی بین مربی و دانش آموز                                        |
|                                            | عدم آگاهی و بی توجهی والدین                                                              |
|                                            | نگرانی و اضطراب مربیان از عدم نظارت بر کاربرد فضای مجازی                                 |
| عدم همکاری و نظارت دقیق                    | اختلال در زندگی خانوادگی و شخصی مربیان مرکز                                              |
|                                            | عدم نظارت دقیق و مشاهده عینی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان                                   |
|                                            | عدم آموزش و نظارت بر تقویت فرآیندهای شناختی پایه                                         |
|                                            | عدم یادگیری و درمان کامل اختلال یادگیری ویژه به خصوص اختلال ریاضی                        |
| در دسترس نبودن تولید محتوای شناختی         | عدم غربالگری و تشخیص درست اختلال یادگیری ویژه                                            |
|                                            | عدم کارایی آموزش مجازی در پایه اول دبستان                                                |
|                                            | زمانبر و طولانی شدن جلسات درمان                                                          |
|                                            | سخت بودن تهیه تمرینات و تولید محتواهای شناختی                                            |
| اهمال کاری والدین و دانش آموزان            | عدم آشنایی مربیان با نرم افزارهای آموزشی جدید                                            |
|                                            | نبود تولید محتوا در زمینه اختلالات یادگیری ویژه                                          |
|                                            | کم کاری دانش آموزان در انجام تکالیف و فعالیت های تحصیلی                                  |
|                                            | توجه نکردن و اهمیت ندادن اولیا به آموزش های مجازی                                        |
| فرصت های آموزشی                            | عدم همکاری، دخالت نامناسب و جدی نگرفتن خانواده ها                                        |
|                                            | انجام ندادن تکالیف توسط خود دانش آموزان                                                  |
|                                            | تداخل ساعات تدریس و انجام تکالیف معلمان با مربیان مرکز                                   |
|                                            | تکرار تمرینات و رفع اشکال با کمک محتواهای آموزشی در هر زمانی                             |
| ایجاد فرصت یادگیری                         | کمک به فرصت یادگیری بیشتر برای دانش آموزان با استفاده از آموزش مجازی                     |
|                                            | فرصتی برای جذاب سازی و تنوع بخشی به آموزش                                                |
|                                            | آموزش مجازی باعث ایجاد آرامش خاطر و عدم نگرانی والدین و دانش آموز از نرفتن به مدرسه شد   |
|                                            | فرصت ارتقاء سطح علمی و سواد رسانه ای مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری |
| اهمیت و کاهش هزینه                         | به اشتراک گذاشتن ایده ها و تمرینات خلاقانه توسط تمام مربیان سطح کشور                     |
|                                            | احساس مثبت داشتن و ایجاد اعتماد به نفس در مربی با کمک آموزش های مجازی                    |
|                                            | پی بردن اولیا به ارزش کار مربی مرکز و تخصصی بودن موضوع                                   |
|                                            | افزایش پذیرش دانش آموزان با اختلال یادگیری ویژه                                          |
|                                            | کاهش هزینه های رفت و آمد و زمان                                                          |
|                                            | سهولت شرکت در کلاس های آموزش مجازی                                                       |



مضامین فراگیر انجام شد که در جدول (۳) با عنوان مضامین فراگیر ارائه شده است.

در مرحله سوم؛ با توجه به مضامین پایه و مضامین سازمان دهنده شناسایی شده، دسته بندی سومی در قالب

جدول (۳) مضامین فراگیر مستخرج از مضامین سازمان دهنده

| مضامین سازمان دهنده                           | مضامین فراگیر      |
|-----------------------------------------------|--------------------|
| ۱. تجهیزات و زیرساخت های فضای مجازی           | چالش های غیرسازنده |
| ۲. ارتباط متقابل مربی با دانش آموزان و والدین |                    |
| ۳. عدم همکاری و نظارت دقیق                    |                    |
| ۴. در دسترس نبودن تولید محتوای شناختی         |                    |
| ۵. اهمال کاری والدین و دانش آموزان            |                    |
| ۱. فرصت های آموزشی                            | چالش های سازنده    |
| ۲. ایجاد فرصت یادگیری                         |                    |
| ۳. اهمیت و کاهش هزینه                         |                    |

عناوین تجهیزات و زیرساخت های فضای مجازی، ارتباط متقابل مربی با شاگرد و والدین، عدم همکاری و نظارت دقیق، در دسترس نبودن تولید محتوای شناختی و اهمال کاری والدین و دانش آموزان شناسایی شد. البته قابل ذکر است که هر یک از مضامین سازمان دهنده فوق از چندین مضمون پایه تشکیل شده است که در ادامه مورد بحث قرار می گیرد.

مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری در مصاحبه خود در مضامین پایه تغییر آموزش حضوری به مجازی را تغییری ناگهانی و همه جانبه مطرح کردند، که هم به مسائل تخصصی آنها و هم به مسائل مربوط به دانش آموز و والدین آنان مربوط می شود، از جمله اینکه در آموزش مجازی بعضی از دانش آموزان گوشی هوشمند شخصی نداشتند و استفاده از یک گوشی مشترک باعث ایجاد تداخل در ارسال تکالیف دانش آموزان می شد و همچنین قطع و وصل شدن اینترنت فرآیند ارسال و آموزش مجازی را با مشکل مواجه می کرد. عدم امکانات و تجهیزات کافی و آموزش لازم برای تولید محتوا برای دانش آموزان با اختلال یادگیری ویژه یکی از مشکلات اساسی بود که مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری به آن اشاره داشتند. در همین رابطه نتایج پژوهش امراله و آزادی احمدآبادی (۲۱) نیز نشان داد که از دیدگاه مدیران و معلمان مدارس، ۵ مانع اصلی به ترتیب: موانع آموزشی، موانع فرهنگی و اجتماعی، موانع زیرساختی و فنی، موانع مدیریتی و سازمانی و موانع مالی به عنوان موانع

## بحث و نتیجه گیری

با شیوع ویروس کرونا و به دنبال آن تعطیلی مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری، مسئولان نظام آموزشی خود را موظف دانستند تا به خاطر حفظ سلامتی دانش آموزان و معلمان، همچنین جهت کاهش شیوع ویروس کرونا، با استفاده از نرم افزارهای آموزشی مختلف، جریان آموزش را از طریق فضای مجازی دنبال کنند. اما به دلیل نبود زیرساخت ها و امکانات لازم با چالش های جدی مواجه شدند. این تغییر ناگهانی و غیرقابل پیش بینی آموزش، از حضوری به مجازی در بحران ویروس کرونا، مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری را نیز با چالش های متعددی روبه رو کرد که هم در آموزش مفاهیم شناختی پایه و درمان اختلال یادگیری ویژه و هم در برقراری ارتباط با دانش آموزان و اولیاء از لحاظ آموزشی و روان شناختی با مشکل مواجه شدند.

پژوهش حاضر که با هدف تبیین تجارب زیسته مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری از تغییر آموزش حضوری به آموزش مجازی در دوران شیوع ویروس کرونا انجام گرفت؛ منجر به شناسایی دو مضمون فراگیر سازنده و غیرسازنده شد. در مضمون فراگیر سازنده ۳ مضمون سازمان دهنده با عنوان فرصت های آموزشی، ایجاد فرصت یادگیری و اهمیت و کاهش هزینه ها شناسایی شد و همچنین در مضمون فراگیر غیرسازنده ۵ مضمون سازمان دهنده با

اصلی اجرای آموزش مجازی در دوران شیوع کرونا شناسایی شدند. لذا جهت ارتقاء آموزش مجازی باید این موانع کاسته شوند.

همچنین کاهش ارتباطات اجتماعی - عاطفی، عدم برقراری ارتباط غیرکلامی بین مربی و دانش آموز و همکاری نکردن والدین و انجام تکالیف توسط آنان از چالش های روان شناختی بود که مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری به آنها اشاره کردند که در همین راستا پژوهش ابوالمعالی الحسینی (۳) در رابطه با چالش های آموزش مجازی، نشان داد که دانش آموزان در دوران کرونا با مشکلات روان شناختی زیادی روبه رو شده اند که یکی از عوامل افت تحصیلی آنها می باشد. همچنین مطالعه اناس (۹) نیز بیانگر این است که در صورتی می توان از آموزش های مجازی بیشترین استفاده را برد که مشکلات آموزشی و ارتباطی در محیط یادگیری حل شده باشد. آموزش مجازی در کنار چالش ها، مزیت هایی نیز برای مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری داشت، اینکه تکرار و مرور تمرینات و رفع اشکال با کمک محتواهای آموزشی در هر زمانی برای دانش آموزان و مربیان اختلالات یادگیری ویژه مقدور بود. آموزش مجازی این فرصت را ایجاد کرد که اولیای دانش آموزان تخصصی بودن و ارزش کار مربیان این مراکز را بیشتر درک کنند. همچنین آموزش مجازی باعث کاهش اضطراب دانش آموز و اولیا و کاهش هزینه های رفت و آمد شده است. در تأیید یافته های این بخش از پژوهش شریفی و فقیهی (۲۲) معتقدند آموزش های مجازی موجب توسعه فعالیت های یاددهی - یادگیری دانش آموزان در ابعاد مختلف و صرفه جویی در وقت و هزینه می شود.

با توجه با اینکه مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری در آموزش های حضوری از ابزارهایی همچون زبان بدن، تشویق های کلامی و غیرکلامی، ایجاد رابطه حسنه و تعامل متقابل و ارتباط غیرکلامی برای آموزش و درمان مؤثر اختلال یادگیری ویژه استفاده می کردند. اما در آموزش مجازی که در مضامین سازمان دهنده به آن اشاره شده است مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری نبود تجهیزات و زیرساخت های فضای مجازی، عدم آشنایی با نرم افزارهای شناختی مناسب و چگونگی برقراری ارتباط متقابل مفید با دانش آموزان و اولیاء آنان را از اساسی ترین چالش های مربیان مطرح کردند که می تواند به نوعی چالش غیرسازنده برای آموزش

مؤثر به شمار آید. چگونگی درمان و آموزش مجازی، چگونگی ایجاد انگیزه در دانش آموزان و تعامل اثربخش با آنان، چگونگی نظارت و ارزیابی پیشرفت دانش آموزان، چگونگی تولید محتوا در آموزش مجازی و آشنایی با نرم افزارها از عمده ترین چالش های مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری بود. علاوه بر موارد فوق عدم آمادگی خانواده ها برای آموزش مجازی باعث برخوردهای نامتعارف والدین با دانش آموزان شده است، کما اینکه برخی مصاحبه شوندگان اظهار نمودند که دعوا و تنش در بین خانواده ها بیشتر شده است. در همین راستا مطالعه میهال<sup>۱</sup> (۲۳) بیانگر این است که مشکلات ارتباطی و اجتماعی به وجود آمده در آموزش مجازی مزید بر مشکلات آموزشی و تدریس در این فضای آموزشی است. از نظر صاحب نظران آموزشی، محیط و فضای خانگی از تناسب مناسبی برای آموزش دانش آموزان برخوردار نیست. این محیط هم برای مربیان و هم برای دانش آموزان مشکلاتی را ایجاد کرده است و از سنخیت کافی به عنوان یک مکان آموزشی برخوردار نیست. چون معلمان در مورد شیوه های آموزش مجازی دوره های مشخصی را سپری نکرده اند، لذا این مسئله باعث شده است که آنان با فرسودگی شغلی مواجه شوند. آنچه مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری در آموزش مجازی به آن نیاز دارند، دسترسی مناسب به نرم افزارهای آموزشی فضای مجازی همچون اسکایروم، ادوبی کانکت و غیره است. اما مصاحبه ها حاکی از آن بود که مربیان این مراکز در دوران کرونا از چنین امکاناتی بهره مند نبودند و فقط در محیط «واتس آپ»<sup>۲</sup> به ارسال چند صفحه کاربرگ و کلیپ آموزشی اکتفا می کردند که این به معنای واقعی اصلاً آموزش مجازی به حساب نمی آید، البته بخش دیگر مشکلات مربوط به زیرساخت های اینترنت مناسب در کشور بود که توجه مسئولان را به این امر می طلبد.

آنچه باعث دانش و مهارت های مورد لزوم در خصوص آموزش مجازی می شود، ایجاد تغییر نگرش برای نظام آموزشی ایجاد شده است. تا زمانی که والدین یا مربیان مراکز با فضای مجازی و آموزش در آن به عنوان یک عامل تهدیدکننده برخورد می کنند و آگاهی لازم درخصوص مدیریت بهینه این فضا را جهت آموزش و درمان اختلالات یادگیری ویژه نداشته باشند نمی توان از آموزش های مجازی استفاده مناسب را برد. نگرش و تمایل مربیان مراکز در استفاده از فضای مجازی علاوه بر اینکه به میزان دانش و آگاهی آنان از فضای مجازی بستگی دارد، به

1. Mehall

2. Whatsapp

منسجم و اثربخش جهت ارایه آموزش مجازی ضرورت دارد و باید در این زمینه برنامه ریزی شود.

با توجه به آنچه گفته شد ضرورت پذیرش آموزش مجازی با تمامی محاسن مربوط به آن و حذف نقاط ضعف و مشکلات مربوط به آن امری انکارناپذیر است که نظام آموزشی و متخصصان تعلیم و تربیت را ناگزیر به مداخلات مناسب در ارائه آموزش‌ها و ایجاد مهارت‌ها و نگرش‌های لازم برای پذیرش آموزش مجازی می‌کند. در این خصوص پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های آموزشی مناسب تعریف و اجرا شود و دوره‌های آموزشی مناسب به‌ویژه در مورد چالش‌های روان‌شناختی و آموزشی در فضای مجازی، دانش تولید محتوا در فضای مجازی و مهارت‌های انگیزشی و مدیریتی و برنامه‌ریزی لازم هم به مربیان و هم به دانش‌آموزان و والدین ارائه شود. همچنین پیشنهاد می‌شود مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری جهت سرعت بخشی به فرآیند درمان از آموزش مجازی و حضوری به‌صورت ترکیبی استفاده کنند. مربیان این مراکز می‌توانند بعد از ترخیص دانش‌آموز برنامه پیگیری را به‌صورت مجازی داشته و پیگیر ادامه فرآیند درمان خارج از حوزه آموزش حضوری باشند. پیشنهاد می‌شود راهکارها و راهبردهای شناسایی شده در پژوهش حاضر با دقت مدنظر مسئولان آموزشی قرار گیرد و با همکاری و هماهنگی کلیه ذینفعان آموزشی نیازها و الزامات آموزش مجازی را برآورده سازند و باعث توسعه آموزش مجازی شوند تا در آینده نیز به‌عنوان مکملی اثربخش برای آموزش حضوری در نظر گرفته شده و باعث رشد، ارتقاء قابلیت‌ها و تقویت برنامه درمانی دانش‌آموزان با اختلالات یادگیری ویژه شود.

### تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در نتایج این پژوهش هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

### تشکر و قدردانی

بدین وسیله از کلیه مدیران و مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری شهر تهران که در انجام این پژوهش ما را یاری کردند، تشکر و قدردانی می‌شود.

تجارب آنان نیز مرتبط است. تا زمانی که آموزش مجازی به‌عنوان واقعیت مورد پذیرش قرار نگیرد. چگونگی استفاده صحیح از آن، جهت کاهش چالش‌های غیرسازنده آن کافی نیست. از این‌رو، نیاز به تغییر نگرش در مورد آموزش مجازی برای مربیان امری ضروری است. از دیگر مسائل مطرح شده توسط مربیان موضوع ارتباط آنان با والدین و میزان آگاهی، دانش و نظارت آنها بر آموزش‌های مجازی فرزندان خود بود. در آموزش‌های مجازی نقش والدین نسبت به آموزش حضوری افزایش می‌یابد و لازم است که والدین آگاهی و تسلط بیشتری داشته باشند لیکن مربیان در این خصوص با مشکلات عمده‌ای مواجه بودند.

از دیگر نتایج مهم پژوهش حاضر چالش‌های سازنده آن از جمله: فرصت‌های آموزشی، ایجاد فرصت یادگیری، اهمیت و کاهش هزینه‌ها بود که مربیان اختلالات یادگیری ویژه به آنها اشاره داشتند. امکان فرصت ارتقاء سطح علمی و سواد رسانه‌ای، ایجاد احساس مثبت در مربیان و اعتماد به نفس، کمک به فرصت یادگیری بیشتر به دانش‌آموزان، به اشتراک‌گذاری ایده‌ها و تمرینات خلاقانه بین مربیان مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری سطح کشور از جمله فرصت‌هایی بود که برخی مربیان به آن اشاره داشتند. به عبارتی آموزش‌های مجازی می‌تواند فرصتی برای تعمیق یادگیری و تفکر برای مربیان ایجاد نماید و شاید این امر حاکی از ویژگی‌های آموزش مجازی می‌باشد که پژوهشگران در پژوهش‌های خود به آن اشاره نموده‌اند. براون و همکاران<sup>۱</sup> (۲۳) معتقدند آموزش مجازی دارای انعطاف‌پذیری در آموزش است. لانگفورد و دمسا<sup>۲</sup> بر ویژگی سرعت در آموزش مجازی اشاره دارند. یکی از فرصت‌های مهم آموزش مجازی در دوران کرونا برقراری ارتباط مجازی سریع و آسان با یکدیگر است که والدین و دانش‌آموزان می‌توانند با کمترین هزینه و زمان با مراکز آموزشی و توان بخشی مشکلات ویژه یادگیری در ارتباط باشند و تعامل بهتری بین مرکز و خانه ایجاد می‌شود. در رابطه با همین مسئله پژوهش کرامبی، استندن و براون<sup>۳</sup> (۲۴) نشان می‌دهد که محیط‌های آموزش مجازی این امکان را برای دانش‌آموزان با اختلالات یادگیری ویژه ایجاد می‌کند که بدون تحمل پیامدهای واقعی اشتباهات خود را بپذیرند. همچنین محمدی و همکاران<sup>۴</sup> (۲۵) در پژوهش خود با عنوان واکاوی تجارب والدین دانش‌آموزان دوره اول ابتدایی از چالش‌های آموزش مجازی به این نتیجه رسیدند که طراحی زیرساخت‌های

1. Brown et al

2. Langford and Damsa

3. Cromby, Standen & Brown

## References

- Garfin DR, Silver RC, Holman EA. The novel coronavirus (COVID-2019) outbreak: Amplification of public health consequences by media exposure. *Health psychology*. 2020; 39(5):355.
- SajedAN, Amgain K. Corona virus disease (COVID-19) outbreak and the strategy for prevention. *Europasian Journal of Medical Sciences*. 2020; 2(1):1-3.
- Abu al-Ma'ali al-Husseini, Khadijeh. Psychological and educational consequences of coronary heart disease in students and strategies to deal with them. *Journal of Educational Psychology*, 2020; 16 (55): 157-193. [Persian].
- Harris A, Jones M. COVID 19—school leadership in disruptive times. *School Leadership & Management*. 2020; 40(4):243-7.
- Viner RM, Russell SJ, Croker H, Packer J, Ward J, Stansfield C, Mytton O, Bonell C, Booy R. School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: a rapid systematic review. *The Lancet Child & Adolescent Health*. 2020; 4(5):397-404.
- Alborzi M, Mohammadi M, Naseri Jahromi R, Safari M, Mirghafari F, The experiences of primary school teachers from the challenges of changing traditional education to virtual education during the coronavirus outbreak, *Learning and Education Studies*, 2021; 13 (1): 1-19.[Persian].
- Verkuyt M, Hughes M. Virtual gaming simulation in nursing education: A mixed-methods study. *Clinical Simulation in Nursing*. 2019; 29:9-14.
- Hajizadeh A, Azizi Q, Kayhan J. Analyzing the opportunities and challenges of e-learning in the Corona era: An approach to the development of e-learning in the post-corona. *Teaching Research*, 2021; 9 (1): 204-174. [Persian].
- Anas A. Perceptions of Saudi students to blended learning environments at the University of Bisha, Saudi Arabia. *Arab World English Journal (AWEJ) Special Issue on CALL*. 2020 Jul(6).
- Salimi S, Fardin M. The role of coronavirus in e-learning, with emphasis on opportunities and challenges. *Scientific Quarterly of Research in School and Virtual Learning*, 2020; 8 (2): 49-60. [Persian].
- Alipour A, Ghadami A, Alipour Z, Abdollahzadeh H. Preliminary validation of the Corona Anxiety Scale (CDAS) in an Iranian sample. *Journal of Health Psychology*, 2020; 8 (32): 163-175. [Persian].
- Rahbar Karbasdehi E. Impact of Coronavirus 2019 on Students with Special Needs. 2021; 29 (5) :3693-3697.[Persian].
- Scanlon D. Specific learning disability and its newest definition: which is comprehensive? And which is insufficient?. *Journal of learning disabilities*. 2013;46(1):26-33.
- Geary DC. Mathematical disabilities: Reflections on cognitive, neuropsychological, and genetic components. *Learning and individual differences*. 2010;20(2):130-3.
- Sangani A., happy time N, Homayouni A. The mediating role of sensory processing patterns in the relationship between parenting styles and learning disabilities in children. *Psychology of Exceptional People*. 2021; 11 (41):54-69. [Persian].
- Chenari S., Adib Y., Abedini Z. Investigating the lived experience of educators of children with special learning disabilities: A qualitative phenomenological study. *Learning Disabilities*.2021; 10 (3): 33-51. [Persian].
- Dixson MD. Creating effective student engagement in online courses: What do students find engaging?. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*. 2010;34(5):32-45.
- Asri DN, Cahyono BE, Trisnani RP. Early reading learning for special needs students: challenges on inclusive primary school during COVID-19 pandemic. *Linguistics and Culture Review*. 2021;5(S1): 62-74.
- Reich J, Buttmer CJ, Fang A, Hillaire G, Hirsch K, Larke LR, Littenberg-Tobias J, Moussapour RM, Napier A, Thompson M, Slama R. Remote learning guidance from state education agencies during the COVID-19 pandemic: A first look.
- Becker SP, Breaux R, Cusick CN, Dvorsky MR, Marsh NP, Sciberras E, Langberg JM. Remote learning during COVID-19: examining school practices, service continuation, and difficulties for adolescents with and without attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal of Adolescent Health*. 2020;67(6):769-77.
- Mehall S. Purposeful Interpersonal Interaction in Online Learning: What Is It and How Is It Measured?. *Online Learning*. 2020; (1):182-204.
- Sharifi M, Faqihi A. E-learning evaluation plan in girls' secondary schools in the second district of Arak in terms of teachers, management and students and ways to improve it. *E-learning evaluation plan in schools*. 2015; 4 (2): 32-24. [Persian].
- Cromby J, Standen P, Brown D. Using virtual environments in special education.VR in the Schools.1995;1(3):1-4.
- Amrullah O, Azadi Ahmadabadi AH, Barriers to Virtual Implementation of the Official Curriculum of the Country during the Global Corona Outbreak, *Journal of Curriculum Studies*, 2021; 16 (61): 1-26.[Persian].
- Mohammadi M, Keshavarzi F, Naseri Jahromi R, Naseri Jahromi R, Hesampoor Z, Mirghafari F, Ebrahimi Sh. Analyzing the Parents' Experiences of First course Elementary School Students from the Challenges of Virtual Education with Social Networks in the Time of Coronavirus Outbreak. 2020; 7 (40): 12-24. [Persian].